

ԻՇՕԽ, «ԳԻՐՔ Ի ՎԵՐԱՅ ԲՆՈՒԹԵԱՆ», Գնահատման բնագիրը, քարգ-
մանուրիներ գրաքարից ռուսերէն եւ առաջաբանը՝ Ստեյլա Վարդան-
եանի: Հայկական ՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչութիւն, Երեւան, 1979, 111
էջ:

Երեւանի Մաշտոցի անուան Մատենադարանի ցուցասրահի
մուտքի աջ ու ձախ ցուցափեղկերուն մէջ ցուցադրուած են Մատե-
նադարանի աշխատակիցներուն շարք մը ուսումնասիրութիւններն ու
մենագրութիւնները՝ միջնադարեան արուեստի ու գիտութեան, փի-
լիսոփայութեան ու պատմութեան վերաբերեալ աշխատութիւններ
կամ բնագրերու գիտական հրատարակութիւններ, որոնք կարելոր
լոյս կը սփռեն ոչ միայն հայ, այլևս եւ դրացի երկիրներու պատմու-
թեան մութ ու անհասկանալի որոշ շրջաններուն վրայ: Հայ մատե-

նադրութեան ուսումնասիրութիւնը անհրաժեշտ պայման մըն է՝ միջնադարեան արուեստի ու գրականութեան հետ կապուած կարգ մը հարցերը աւելի յստակ բնորոշելու, եւ աւելի լայն պատկերացում կազմելու համար: Հայկական մատենադրութեան նշանակութիւնը չի սահմանափակուիր լոկ հայկական միջավայրով. ան կու դայ նաեւ լուսարանելու Մերձուօր Արեւելքի ժողովուրդներու պատմութեան ու մշակութի կարգ մը անհասկնալի մնացած խնդիրները: Այս իմաստով, Մետրոպ Մաշտոցի անուան Մատենադարանի գիտաշխատողները անդնահատելի ծառայութիւն կը մատուցանեն: Ներկայացուող հրատարակութիւնը բարձրաթիւ աշխատասիրութիւններէն մէկն է, որ ծնած է այս գիտական տաճարի կամարներուն տակ:

Գրախօսուող աշխատասիրութիւնը երիտասարդ բժշկուհի Ստելլա Վարդանեանի առաջին փորձը չէ: Հեղինակը ցարգ իր ունեցած գիտական ելույթներով զնահատելի նպաստ մը բերած է միջնադարեան հայ բժշկագիտութեան պատմութեան ուսումնասիրութեան: Ս. Վարդանեան՝ իր մասնագիտութեան բերումով, ոչ միայն քաջածանօթ է արդի բժշկագիտութեան, այլև միջնադարեան բժշկագիտութեան, գեղարոյսերու պատրաստութեան եւ գիտական այլ նրբութիւններու, կապուած՝ միջնադարեան բժշկագիտութեան պատմութեան:

«Գիրք ի Վերայ Բնութեան» բնագրին ասորի հեղինակը ապրած է Կիլիկիոյ Սիս մայրաքաղաքին մէջ: Անոր մասին կան շատ քիչ տեղեկութիւններ, որոնք հակասական են. այսուամենայնիւ, կարգ մը փաստերու լրսոյն տակ Ս. Վարդանեան հաւանական կը զտնէ որ Իջօխ ապրած է Կիլիկիոյ մէջ, եւ 1243-1244 թթ.ուն՝ Սիսի մէջ կառուցանել տուած ասորական եկեղեցի մը: Հաւանական է նաեւ որ Վարդան Արեւելքցիի հետ ան թարգմանած է Միքայէլ Ասորիի «Ճամանակագրութիւնը»: Ասորի բժիշկ Իջօխ, ինչպէս կը նկատէ Ս. Վարդանեան, «Գիրք ի Վերայ Բնութեան»ը հաւանաբար գրած է հայերէն, որ անսովոր երևոյթ մը չէր Կիլիկեան Հայաստանի մէջ, քանի որ «կողք-կողքի ապրում եւ աշխատում էին հայ, ասորի, արաբ, յոյն, ինչպէս նաեւ եւրոպական ազգութիւններին պատկանող քաղաքական-եկեղեցական գործիչներ, գրողներ ու գիտնականներ» (էջ 57): Բնագիտական բնոյթի այս աշխատութեան ասորերէն շարադրանքը յայտնարեւում չէ, այնպէս որ հայերէն օրինակը կը մնայ միակ բնագիրը՝ ծանօթանալու միջնադարեան բժշկագիտութեան այս սկզբնադրիւրին:

Այսպիսով, Ս. Վարդանեան հրատարակելով սոյն աշխատութեան գիտական բնագիրը, անդնահատելի ծառայութիւն մը մատու-

ցած կըլլայ Համաշխարհային բժշկադիտութեան պատմութեան ուսումնասիրութեան:

Աշխատասիրութեան ներածական բաժնին մէջ Ս. Վարդանեան անհրաժեշտ տեղեկութիւններով և մեկնաբանութիւններով կը ներկայացնէ Իշօխի «Գիրք Ի Վերայ Բնութեան» բնագիտական աշխատութեան եօթը «հիմնական թեմատիկ մասերը»: Այս հատուածներուն մէջ՝ դիտա-համեմատական եղանակով, ամէն մէկ թեմատիկ մասի արտայայտած միտքերը ան կը համեմատէ թէ՛ Իշօխի ժամանակաշրջանի, և թէ՛ անոր նախորդներու արձանագրած դիտական նուաճումներուն հետ: Սրինակ, Ս. Վարդանեան ցոյց տայ ետք Իշօխի ներդրումը սաղմնաբանութեան մէջ, համաբճակօրէն կը յայտարարէ. «... Եթէ պտղի սեռի եւ նրա հիսուածքների դոյալցման հարցում Իշօխը շեշտում է այս շորս տարրերի դերը (իմա՝ հող, ջուր, կրակ, և օդ, Մ. Գ.), ապա սաղմի զարգացումը նկարագրելիս հետևում է սխալաստիկ տոկմաների նեղ կաղապարներից, իրեն դրսևտրելով իրեն և քննություն մտածող դիտնական» (էջ 68): Ս. Վարդանեան սակայն ցոյց կու տայ նաև միջնադարու այս դիտնական-բժիշկի սահմանափակումները: Այսպէս, եթէ Շիրակացիին Լօթերորդ դարուն չէր վաբաներ յայտարարելու թէ երկրագունդը կլոր է, ապա՝ Շիրակացիին վից դար ետք սպրած Իշօխ՝ «խուսափում է խօսել երկրի գնդաձևութեան մասին, քանի որ քրիստոնէական եկեղեցու հայրերը չէին ընդունում դեռևս Արիստոտելից եկող հայեացքը» (էջ 60):

«Գիրք Ի Վերայ Բնութեան» աշխատութիւնը, զոր մեծ խնամքով ու դիտական բարեխղճութեամբ պատրաստած է Ս. Վարդանեան, ունի նաև դիտական բնագրի ուսերէն թարգմանութիւն և ներածական: Հոտորի վերջաւորութեան գետեղուած է նաև անդլերէն ամփոփում մը: